

Seminář k pedagogické psychologii *(interakce ve škole)*

Semestr: podzim 2014

Vnitřní sociální prostředí školy

Terminologický „problém“...

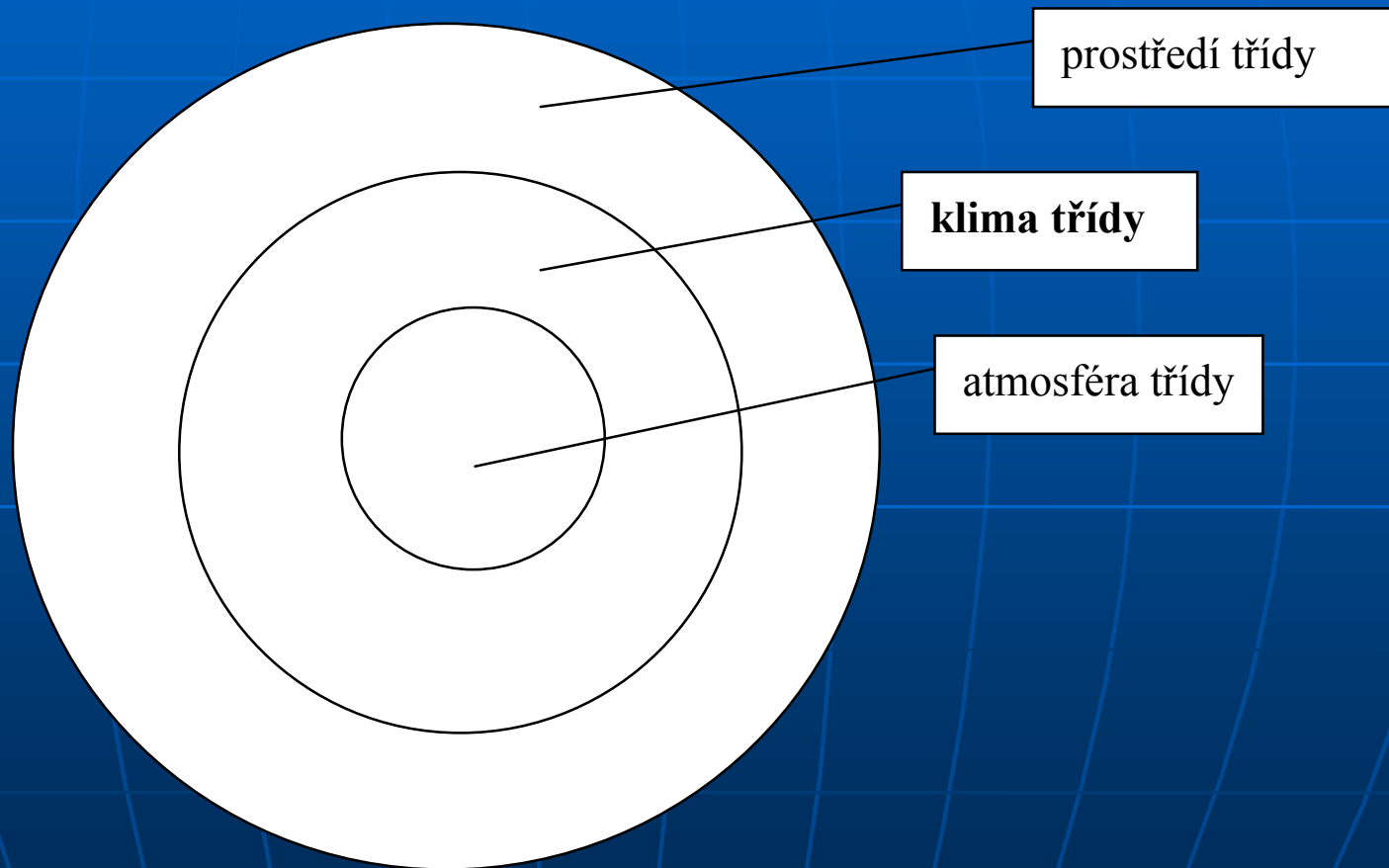
Kultura školy – sociálně konstruovaná, sdílená a relativně trvalá součást chodu školy; je produktem žité historie školy jakožto specifického sociálního prostředí; utvářena všemi aktéry školního života a představuje jejich společné hodnoty, postoje, představy, normy, přesvědčení...

Klima školy (psychosociální klima školy) – zdůrazněn subjektivní aspekt; zahrnuje ustálené způsoby vnímání, prožívání, hodnocení a reagování všech aktérů školy na to, co se ve škole odehrálo, právě odehrává nebo má v budoucnu odehrát...(co si aktéři o škole myslí a jak se v ní cítí)

Vnitřní sociální prostředí školy – relativně „neutrální“ označení (důraz kladen na soc psy); může zahrnovat projevy klimatu i kultury školy; formováno především **povahou interakcí** mezi jednotlivými aktéry

Atmosféra, étos, charakter...školy (asi 60 termínů)

Možné rozlišování mezi pojmy

Co a jak zjišťovat

„Mapování“ školy: rozdíl pro potřeby evaluace x výzkumu

Kultura školy – spíše kvalitativní přístup

Klima školy – kvantitativní přístup; zaměřen na zjišťování ukazatelů prvků prostředí školy a interakcí

Pro podobu a popis základních interakcí ve škole jsou důležité:

- vztahy mezi žáky ve třídě;
- interpersonální vztahy mezi učiteli a jejich žáky;
- vztahy mezi učiteli a vedením školy (reprezentovaným především řediteli, případně jejich zástupci);
- vztahy mezi učiteli navzájem (klima pedagogického sboru) – u nás málo zkoumáno (P. Urbánek; R. Švaříček).

Pozn.: vztah mezi klimatem školní třídy a klimatem školy není jednoznačný (zážitek „ze školy“ jako celku)

Interakce mezi žáky 1

Sociální klima třídy – dlouhodobé, pro danou třídu a daného učitele typické jevy, jejichž tvůrci jsou jednak žáci celé třídy, jejich skupiny i jednotliví žáci, stejně tak i učitelé v dané třídě (Mareš, 1998).

Existuje mnoho způsobů měření klimatu – přehled např. Lašek (2001)

Zkoumání zaměřené na všechny aktéry X zkoumání zaměřené na žáky

Dotazník KLIT (Lašek, 2004)

Důvody pro jeho využití:

- je určený i pro druhý stupeň ZŠ;
- mapuje především postoje žáků k sobě navzájem a ke své třídě;
- jeho nevelký rozsah příliš nezatěžuje žáky (i školní výuku obecně).

Je tvořen 28 tvrzeními, které mapují sedm základních složek klimatu třídy a na které respondenti odpovídají na čtyřbodové škále (s krajními body silně souhlasím a silně nesouhlasím)

Interakce mezi žáky 2

Hlavní oblasti, vhodné k popisu klimatu třídy (dotazník KLIT)

- 1) *osobní spokojenost* – odráží vnímané místo žáka ve třídě, jeho emocionální vazby na spolužáky;
- 2) *suportivní klima třídy* – popisuje míru soudržnosti a vzájemné pomoci mezi žáky třídy;
- 3) *pracovní klima třídy* – míra spolupráce třídy na řešení pracovních úkolů;
- 4) *tendence k průměrnosti* – odráží třídou podporovaný přístup ke školní práci, ve smyslu nedostatku snahy o dosažení lepších výkonů;
- 5) *tendence k úspěchu* – míra žákovy sebedůvěry a snahy o vyniknutí;
- 6) *tendence vyhnout se neúspěchu* – naznačuje míru žákova vyhýbání se náročným úkolům, jež by nemusel zvládnout;
- 7) *individualizace* – vyjadřuje žákovy tendence nespolupracovat se třídou a prosazovat sám sebe.

Tři základní podoby klimatu třídy: **suportivní, motivující k negativnímu školnímu výkonu, zaměřené na sebeprosazení**

Interakční styl učitele 1

Systemové pojetí interakce a komunikace ve škole

Třída jako **system** formována vlivy osobností jednotlivých účastníků komunikace a zároveň sítí vzájemných vztahů mezi těmito účastníky.

Interpersonální chování učitele (= komunikace)

Teorie osobnosti T. Learyho (interakční přístup)

Využití systému interpersonální diagnózy ve školním prostředí (Wubbels, Levy, Créton et al., Mareš, Gavora, Lukas)

Dvě dimenze při popisu chování učitele:

- dimenze vlivu (od dominantnosti po submisivnost – míra vlivu učitele na žáky, styl vedení)
- dimenze „blízkosti“ (od odmítavosti po vstřícnost – blízkost učitele k žákům, míra spolupráce)

Transformace dimenzí do klasifikačního systému

Interakční styl učitele 2

Učitel vnímá sám sebe, své interpersonální chování, „totéž“ chování vnímají jeho žáci → vnitřní psychosociální prostředí *třídy* → prostředí *školy*

Dotazník QTI (*Questionnaire on Teacher Interaction*) orientačně mapuje pozici učitele v osmisektorovém klasifikačním systému.

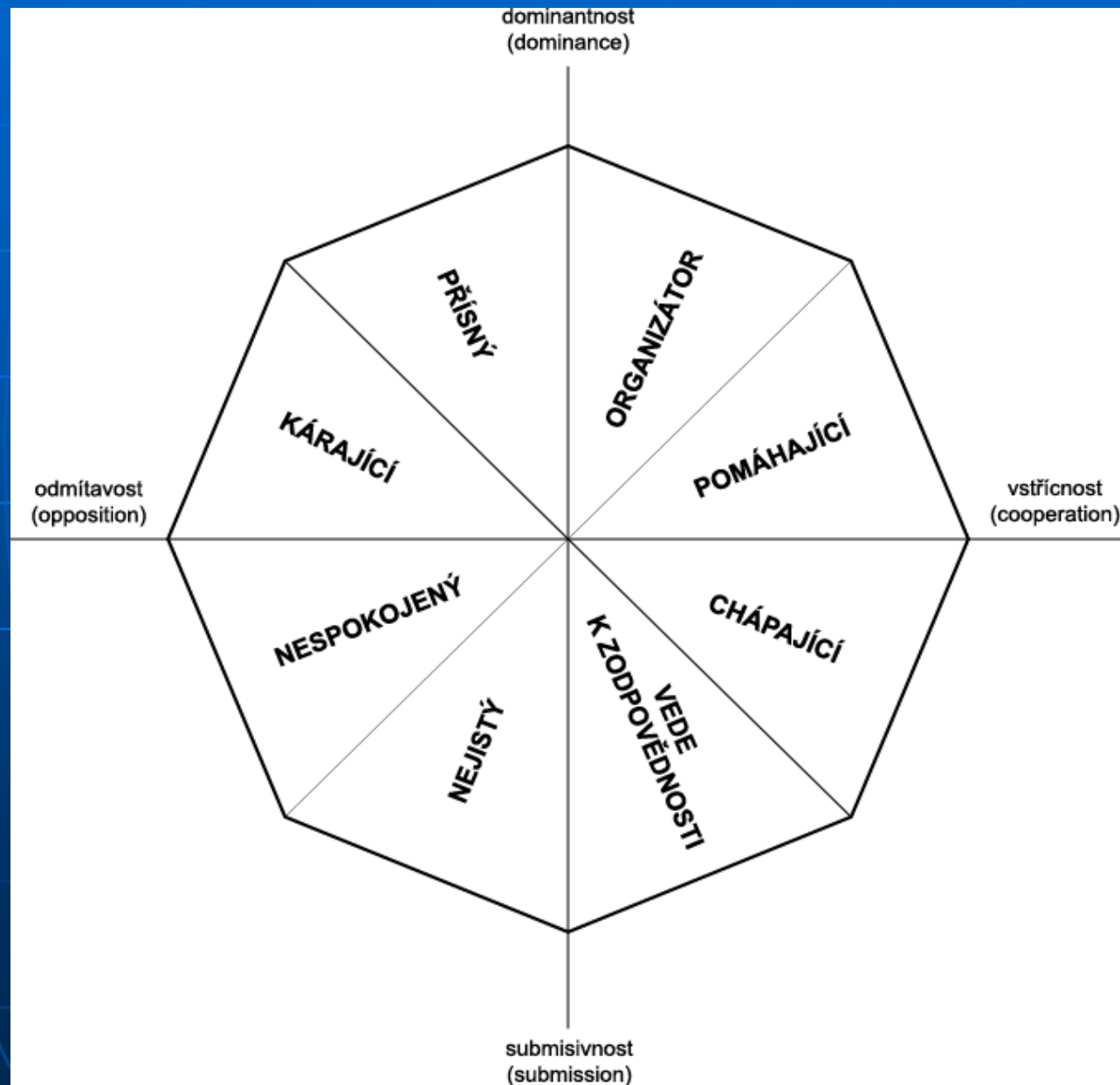
Jednotlivé sektory (učitelova chování k žákům): organizátor, pomáhající, chápaní, vedoucí k zodpovědnosti, nejistý, nespokojený, kárající, přísný (viz níže)

Učitel do různé míry uplatňuje chování ze všech sektorů – vzniká jeho *interakční styl*

QTI určen ke zjišťování podoby interakčního stylu konkrétního učitele → při administraci všem učitelům školy a jejich žákům lze vytvořit obraz povahy vztahů mezi učiteli a žáky konkrétní školy → součást charakteristiky *celkového vnitřního prostředí školy*

Klasifikační systém interpersonálního chování modifikovaný pro školní prostředí

Popis sektorů

Sektor	Charakteristika
organizátor vyučování	upozorňuje, co se bude dít; vede, organizuje, přikazuje, zadává úkoly, určuje postup, stanovuje podobu situací ve vyučovací hodině, vysvětluje, usměrňuje pozornost
pomáhající žákům	pomáhá, projevuje zájem, připojuje se k probíhajícímu dění, chová se přátelsky nebo ohleduplně, taktně, dokáže žertovat
chápací	se zájmem naslouchá, projevuje empatii, dává najevo důvěru a pochopení, přijímá omluvu, hledá způsoby, jak urovnat spory, je trpělivý, je otevřený
vede žáky k zodpovědnosti	dává prostor pro samostatnou práci; čeká, až se třída odreaguje, dává volnost, svobodu spolu s odpovědností, respektuje návrhy žáků
nejistý	drží se stranou, nezasahuje do dění; omlouvá se, že vyčkává, jak věci dopadnou; připouští, že chyba může být v něm samotném
nespokojený	čeká na ticho, zvažuje důvody pro a proti, vyžaduje klid, dává najevo nespokojenost; tváří se mrzutě, zamračeně, nevrle; stále se vyptává, kritizuje
kárající	bývá rozzlobený, dovede si žáky „podat“, bývá podrážděný, vzteklý; rád zakazuje, upozorňuje na chyby, kárá, trestá
přísný	drží žáky zkrátka, kontroluje je, přísně je přezkušuje, hodnotí, známkuje; vynutí si ve třídě ticho, udržuje v hodinách klid; je přísný, trvá na dodržování pravidel a předpisů

Interakční styl ředitele

Na rozdíl od vztahů vnímaných z hlediska školního managementu jde spíše o interakci a komunikaci (...především u nás chybí zkoumání v této oblasti...)

Při řešení „komplexnějších“ problémů (chování a prospěch žáků, sociální problémy, násilí, šikana, problematika administrativní práce a chodu školy, kontakt se širší komunitou apod.) se ředitelé občas méně intenzivně věnují samotným učitelům.

Zaměřenost na učitele *vs.* vedení a řízení školy (chybějící podpora jedním z důvodů opouštění profese učitele!)

Ředitel ovlivňuje vývoj učitele (profesní i psychický), má vliv na klima pedagogického sboru (školy a zprostředkovaně i třídy)

Hlavní aspekty: interpersonální komunikace ředitele a podoba ředitelova vedení a rozhodování

Zkoumání vztahů ředitel-učitel 1

Richards (2003) – 20 otevřených otázek → 22 charakteristik ředitelova chování, důležitých pro spokojenost učitelů a jejich setrvání v profesi

Nejdůležitější charakteristiky ředitelů:

- respektuje a oceňuje učitele jakožto profesionála;
- podporuje učitele v otázkách žákovské kázně;
- uplatňuje „politiku otevřených dveří“ (je vstřícný, vždy k zastižení a ochotný naslouchat);
- je spravedlivý, čestný a důvěryhodný;
- stojí za svými učiteli v případných sporech s rodiči žáků.

Zkoumání vztahů ředitel-učitel 2

Bogler (2001) – souvislost učitelovy spokojenosti s prací se stylem vedení a způsobem ředitelova rozhodování

1) *Transakční* x *transformační* vedení (jedinci v určité organizaci *spojeni* s ostatními při dosahování *společně sdílených cílů* – podřízení podporují svého vedoucího; inspirativní, mobilizující, podporující...vnitřní sociální prostředí)

2) *Autokratické* x *participativní* rozhodování

Strategie ředitelova rozhodování: činí pouze vlastní rozhodnutí bez konzultace s podřízenými; s podřízenými sice konzultuje, ale opět rozhoduje podle sebe; rozhoduje společně s podřízenými; deleguje pravomoci na podřízené

Učitelé spokojenější (lépe tedy vyučují), pokud je ředitel spíše typem transformacího vedoucího, který preferuje participativní rozhodování – předkládá vize a cíle vývoje školy, individuálně podporuje podřízené při nalézání jejich vlastní cesty k dosažení těchto cílů a také se nebojí přenechat část rozhodování samotným učitelům.

Zkoumání vztahů ředitel-učitel 3

Kremer-Hayonová a Wubbels (1993) – dotazník QPI (*Questionnaire on Principal Interaction*) – tato varianta QTI zjišťuje mimo jiné míru ředitelovi *podpory učitelů*, jeho *schopnost naslouchat* jiným, míru jeho *autoritativnosti* či *přísnosti*.

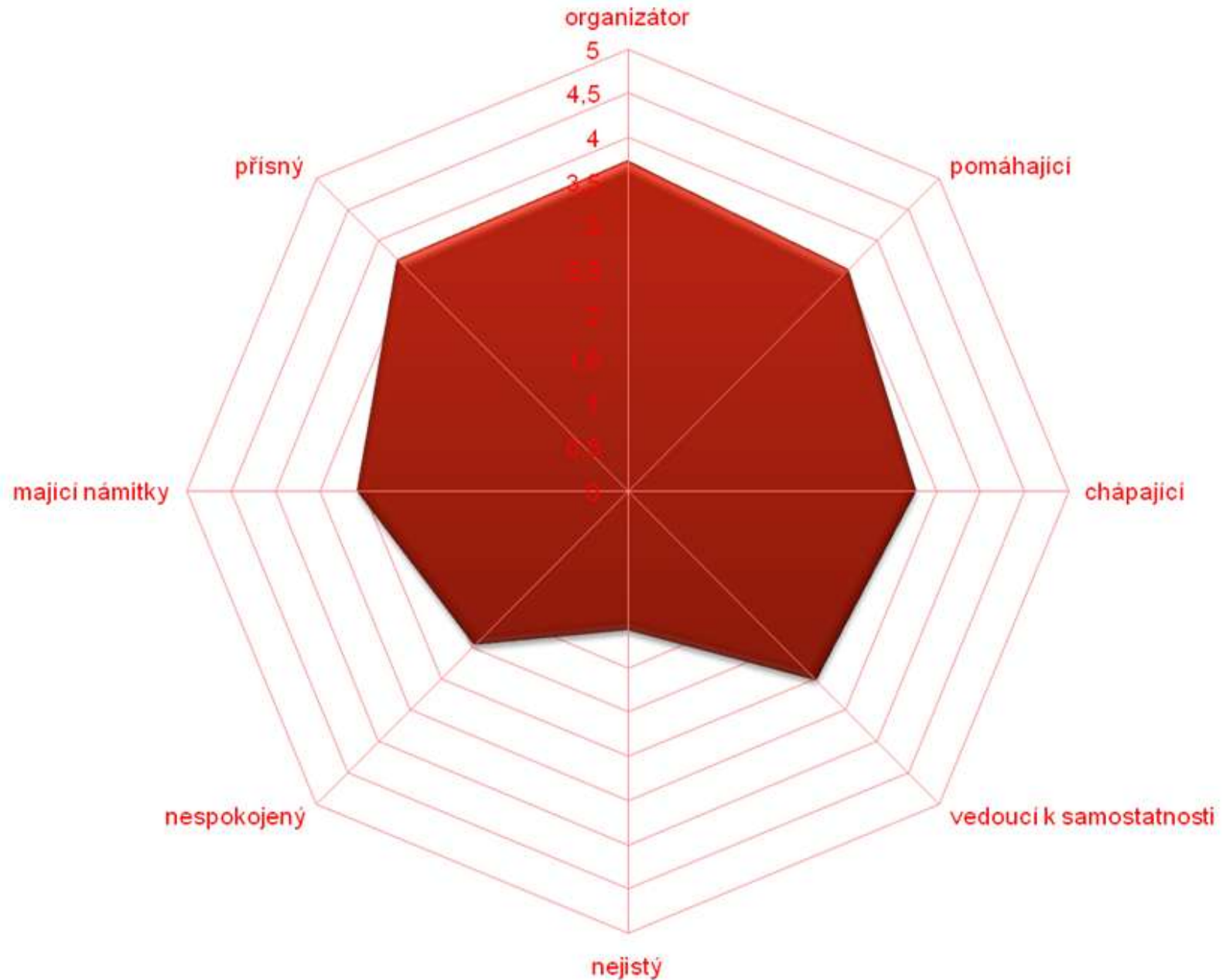
Co pro nás z výzkumů vyplývá:

ve vztazích mezi vedením a učiteli existuje vzájemné zpětnovazební ovlivňování – podpora učitelů ze strany ředitele vede k podpoře ředitele ze strany učitelského sboru → zlepšování práce celého vedení školy

existuje souvislost mezi interpersonálním chováním ředitele a podobou vnitřního sociálního prostředí školy

především *Dotazník interakčního stylu* (QPI) je po adaptaci na naše podmínky využitelný pro zjišťování orientační podoby vztahů mezi ředitelem a učiteli

Ukázka výstupu z dotazníku QPI

Odkazy

<http://www.klima.pedagogika.cz/>

Část *Evaluační nástroje* (EN) na portále RVP: <http://bit.ly/IgBrKF>

Články věnované interakcím ve školním prostředí:

http://www.jlukas.cz/seznam_ped.html